

Nejde jen o známky

Jde o to, aby děti chtěly růst

Na prvním stupni Základní školy většina pedagogického sboru využívá prvky formativního přístupu dlouhodobě – ať už při poskytování zpětné vazby, vedení dětí k sebehodnocení nebo hledání individuálních cest k jejich rozvoji. V posledním období se však učitelé snaží tyto postupy více propojit, pojmenovat a dát jim společný rámec, aby se staly ještě přirozenější součástí vzdělávání.

Významným impulsem se stalo roční studium formativního hodnocení a formativního přístupu na Masarykově univerzitě v Brně, které absolvovaly Kristýna Tomšíková a Lucie Ráboňová. Své zkušenosti následně předávaly ostatním kolegům prostřednictvím interních školení a společně s dalšími učitelkami se začaly intenzivně věnovat rozvoji tohoto přístupu.

„Jako zástupkyně ředitelky pro první stupeň považuji za svou důležitou roli vytvářet podmínky pro to, aby učitelé měli prostor se vzdělávat, sdílet zkušenosti a společně rozvíjet moderní přístupy k výuce. Mám velkou radost, že se nám daří vytvářet prostředí založené na spolupráci a chuti posouvat metody výuky dál,“ zmiňuje Marcela Doubková a dodává: „Nejde přitom o náhodně zvolený směr. Formativní přístup odpovídá také připravovaným změnám českého vzdělávání – Ministerstvo školství avizovalo zavedení slovního hodnocení v 1. třídách jako součást proměny systému hodnocení žáků. My na to reagujeme s předstihem a můžeme nové principy postupně ověřovat v každodenní praxi.“

Formativní přístup pro školu neznamena hned zrušit známky. Znamená dát dětem něco mnohem cennějšího – porozumění vlastnímu učení, odvahu dělat chyby a vědomí, že každý může udělat další krok vpřed. A tak jsme se nad otázkami kolem formativna sešli během léta s Kristýnou Tomšíkovou a Milenou Janštovou.

Jak byste jednoduše vysvětlili, v čem spočívá podstata formativního přístupu a formativní hodnocení?

Představte si to na jednoduchém příkladu. Když učíte dítě jezdit na kole, taky neběžíte vedle něj, abyste mu na konci ulice dali trojku. Místo toho na něj voláte: „Narovnej záda, šlapej víc do kopce, koukej před sebe!“ To je formativní přístup v kostce.

Formativní přístup znamená, že s dětmi pracujeme průběžně. Díváme se na to, co se povedlo, nepovedlo a ukazujeme si, jak to příště udělat jinak.

Nám ve škole nejde o to dítě na konci měsíce „ocenit“ známkou a jít dál. Chceme ho provázet celým procesem. Každé dítě začíná na jiné startovací čáře a je na něj pohlíženo individuálně.

Nový pohled na hodnocení: Děti potřebují vědět, jak se zlepšit.

Formativní přístup mění pohled na učení.

Hlavní rozdíl oproti klasickému známkování je v tom, kdy a jak reagujeme: Děti jsou hodnoceny průběžně, ne pouze v závěrečných testech. Všímáme si všech pokroků v průběhu cesty za získáváním vědomostí. Chybu nevidíme jako něco hrozného, ale jako odrazový můstek, co nás posouvá dál a nutí nás přicházet na správné řešení.

Jak to vypadá v praxi?

Dítě dopředu přesně ví, co se od něj požaduje. Chyba není chápána jako ostuda. Je to důkaz, že se dítě o něco pokouší. Řekneme: „Tady máš skvělý nápad, ale v tomhle kroku ti utekla matematika. Zkus se na to podívat znovu.“

Učíme je sebehodnotit, aby samy dokázaly říct: „Tohle mi šlo skvěle, ale v téhle části ještě potřebuji pomoc.“

Co tento přístup přináší dítěti?

Především klid na učení a vnitřní motivaci. Děti, které zažívají tento přístup, se neučí kvůli jedničkám pro rodiče, ale proto, že vidí svůj vlastní pokrok. Nezažívají ten strach ze selhání, který může od učení odradit.

Když jste s formativním přístupem a hodnocením intenzivněji seznamovaly, je něco, co vás překvapilo?

Nejvíce nás překvapilo, že formativní přístup není jen o hodnocení. Podstatou je promyšlené vedení učení – od jasného stanoveného cíle, přes společně vytvořená kritéria úspěchu,

až po průběžné získávání důkazů o učení a plánování dalších kroků.

Známka u nás není strašák, ale jen závěrečné shrnutí společné cesty. Když se změnil proces učení, změnilo se i to, jak děti známky vnímají. U těch nejmenších dětí nás překvapilo hned několik věcí:

- **Síla dětské upřímnosti:** Když se děti samy hodnotí, netipují si známky jako v loterii. Často jsou k sobě přísnější než učitel. Když pak na konci dostanou finální známku, přesně vědí, za co je, a přijímají ji s klidem.
- **Konec rivality a porovnávání:** Zmizelo to klasické „Co jsi dostal ty?“. Děti pochopily, že cesta ke známce je pro každého jiná. Přestaly soutěžit mezi sebou a začaly závodit se svým vlastním včerejším já.
- **Učitel už není soudce:** Znamka na vysvědčení nebo na konci kapitoly je výsledkem naší průběžné diskuze. Jsme partáci, co společně ladí formu na finále.
- **Chyba jako nejlepší kamarád:** Když odpadl strach z toho, že každá chyba hned znamená špatnou známku, spadl z dětí obrovský blok. Zjistily, že chybovat při učení je v pořádku. Začaly víc experimentovat a samy si vybírají těžší úkoly, protože ví, že „naostro“ půjde až finální hodnocení.

Oslovujete ke spolupráci ostatní kolegyne a společně připravujete kritériální hodnocení pro 1.-3. ročník. Co si pod tím mohou rodiče představit?

Kritériální hodnocení je jasný popis toho, co se má dítě v daném období naučit a podle čeho poznáme, že se mu to daří. Děti i rodiče dostávají konkrétní informace o tom, co už dítě zvládá a na čem je dobré dál pracovat. Chceme, aby bylo zřejmé, jaké dovednosti si dítě postupně osvojuje, a aby každý mohl sledovat především svůj vlastní pokrok, bez srovnávání s ostatními.

Jak dětem pomáhá, když předem vědí, podle čeho bude jejich práce hodnocena?

Děti se cítí jistější a mohou se lépe soustředit na samotné učení. Nemusí hádat, co učitel očekává – mají jasnou představu o tom, co je cílem a co je důležité. Kritéria dětem pomáhají plánovat vlastní práci i hodnotit svůj pokrok. Dokážou si lépe uvědomit, co už splnily a na čem ještě potřebují pracovat. Zároveň se učí převzít odpovědnost za své učení.

Učí se děti hodnotit i vlastní práci?

Ano, je to jedna z nejdůležitějších dovedností pro jejich budoucí život. Učíme děti přebírat zodpovědnost za vlastní pokrok. Je ale důležité říct, že se to děti učí postupně. Sebe-hodnocení není dovednost, se kterou přijdou do školy. Je potřeba je vést k tomu, aby dokázaly přemýšlet o své práci, pojmenovat, co se jim povedlo, co pro ně bylo náročné a jaký by mohl být jejich další krok.

Jak děti reagují, když dostanou konkrétní zpětnou vazbu?

Především úlevou a chutí pokračovat. Když dítěti vrátíte závěrečný test s trojkou, většinou ho zastrčí do batohu a dál se o něj nezajímá. Vnímá to jako konečnou. Když ale místo pouhého klasifikačního stupně dostane konkrétní radu, jeho

Schopnost táhnout za jeden provaz je skvělý základ do života.

reakce se úplně změní. Postupně si také více věří. Nebojí se udělat chybu, protože vědí, že chyba není selhání, ale přirozená součást učení. Často dokážou samy pojmenovat, co už zvládají a na čem ještě chtějí pracovat.

Mění se díky tomuto přístupu ochota dětí učit se nebo zkoušet nové věci?

Za nás určitě ano. Mizí totiž strach z několikrát zmiňované chyby.

Když děti vědí, že nejsou hodnoceny jen podle jejich výsledku, ale že je důležitý pokrok a snaha, jsou ochotnější pouštět se do nových úkolů a zkoušet věci, které pro ně nejsou úplně snadné.

Ve formativním hodnocení je chyba příležitostí k učení. Jak to vypadá ve vyučování?

Chybu vnímáme jako detektor, který nám ukazuje, kudy cesta nevede.

V klasické hodině se chyba škrtne červenou propiskou, odečtou se body a jde se dál. U nás je chyba začátkem zajímavé diskuze. Když říkáme, že chyba je příležitostí k učení, neznamená to, že chyby přehlídíme nebo že na správném řešení nezáleží. Znamená to, že se na chybu díváme jako na cennou informaci. Když dítě udělá chybu, společně pátráme po tom, proč k ní došlo. Zajímá nás proces, ne jen špatný výsledek. Ve vyučování se proto snažíme s chybami pracovat otevřeně. Společně hledáme, proč k nim došlo, co dítěti pomůže je příště neopakovat a jaký může být jeho další krok. Děti se učí o svých chybách přemýšlet, opravovat je a nebát se zeptat, když si nejsou jisté.

Na co se rodiče nejčastěji ptají a co je nejvíce zajímavé?

Přirozeně se nejvíce bojí toho, zda dítě bez klasických známek neztratí motivaci. Jak poznají, že se jejich dítě dobře učí a zda formativní přístup neznamená, že se přestanou hodnotit výsledky. Snažíme se rodičům vysvětlit, že cílem formativního přístupu není známky za každou cenu nahradit, ale doplnit je o informace, které mají pro dítě i rodiče skutečnou hodnotu. Ujišťujeme je, že díky podrobným kritériím a slovní zpětné vazbě získají o znalostech svého dítěte mnohem hlubší přehled než z jedné strohé číslice. Ukazujeme rodičům, že když děti zažijí radost z opravdového pokroku, začnou se učit kvůli sobě. Ta motivace je pak mnohem trvalejší.

Můžete uvést příklad situace, kdy jste si řekli: právě teď vidím, že tento způsob hodnocení opravdu funguje?

Takových okamžiků zažíváme ve třídě mnoho. Nejde ani o jednu konkrétní situaci, ale spíše o to, že postupně vidíme, jak se mění způsob, jakým děti o svém učení přemýšlejí. Často dokážou samy říct, která kritéria už splnily a na čem ještě potřebují zapracovat. Umí zhodnotit svoji práci, ale také citlivě a věcně poskytnout zpětnou vazbu svým spolužákům. Když za vámi děti přijdou po opraveném testu a řeknou „Paní učitelko, já už vím, proč mi to nevyšlo,“ uvědomíte si, že odcházejí domů s pocitem, že věcem přišly na kloub, a že příště budou zase o kousek lepší. A přesně pro tyto momenty formativnímu přístupu fandíme.

Otto Hasoň, Marcela Doubková